

Sunday Chabura

הלכות תפילין

כמה ברכות מברכין

מראה מקומות

בתורת הקדמה צריכים להדגיש שלכל הדיעות, תפילין של יד ותפילין של ראש הם שני מצות מחולקים. עי' רמב"ם הל' תפילין פ"ד ה"ד. ועי' ספר החינוך מצוה תכ"א ומצוה תכ"ב

(א) גמ' ברכות ס: כי מנח תפילין אדרעיה לימא ברוך... להניח תפילין ארישיה לימא ברוך... על מצות תפילין. הרי שמצות תפילין יש לה שני ברכות

(ב) גמ' מנחות ל"ו. אמר רב חסדא סח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך סח אין לא סח לא. והא שלח... על תפילין של יד אומר... על תפילין של ראש אומר..אביי ורבא דאמרי תרוייהו לא סח מברך אחת סח מברך שנים

(ג) רש"י ד"ה לא סח מפרש שאם לא סח אינו מברך אלא על של יד, דהיינו שאין מברכין אלא ברכה אחת והברכה קאי על השל יד והשל ראש.

(ד) תוס' ד"ה לא סח מברך חולק על רש"י וסובר שלעולם מברכין להניח על של יד וברכת על מצות על של ראש. ומה דאיתא בגמ' לא סח מברך אחת היינו שמברך ברכה אחת על השל ראש (חוץ ממה שבירך על השל יד) ואם סח מברך שנים על השל ראש.

(ה) רמב"ם הל' תפילין פ"ד ה"ד ה' פסק שאין מברכין אלא להניח והוא קאי על השל יד ועל השל ראש.

(ו) שו"ת רשב"א ח"א תשובה קנ"ו מסביר שיטת רש"י ודעימיה, שהגם שתפילין הוא שני מצוות, ואינם מעכבין זה את זה, מ"מ כיון דאפשר לכלול בברכה אחת, אינו מוסיף ברכה שנית

(ז) רא"ש הל' תפילין אות י"ד סובר כשיטת ר"ת. ומסביר שלעולם ברכת להניח קאי הן על השל יד והן על השל ראש. אלא שמברכין להניח בתחילת המצוה על כל המצוה, ומוסיפין ברכה שנייה (על מצות תפילין בגמר המצוה)

(ח) שו"ע או"ח סימן כ"ה סעיף ה' פסק המחבר כשיטת רש"י והרמב"ם, והרמ"א פסק כשיטת ר"ת והרא"ש. ומוסיף הרמ"א שטוב לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אחר הברכה שניה עי' מג"א ס"ק י' שאומרים כן משום ספק ברכה לבטלה ועי' פרי מגדים א"א אות י' שמסתפק שאולי אם שומע חבריו מברך ברכת על מצות, לא יענה אחריו אמין

(ט) קיצור שולחן ערוך הלכות תפילין אות ד' פסק שכיון שהוא ספק ברכה, טוב לאומרו בלחש

מכל זה משמע שבאמת יש לנו ספק האם הדין הוא כרש"י או כר"ת

(י) משנה ברורה ס"ק כ"א כתב להדיא שלבני אשכנז, ההלכה הוא כדברי ר"ת אלא שלרוחא דמילתא אומרים ברוך שם ואי"ז ספק אצלנו.

ביאור הלכה שם ד"ה וטוב מביא עצה בשם רעק"א לצאת ידי כל השיטות. והוא שיכון בברכת להניח, שאם ההלכה הוא כרש"י, אז הוא רוצה לצמצם ברכתו שלא יפטור השל ראש, שבכה"ג אפילו לרש"י צריך לברך "על מצות" על השל ראש. וכתב הביאור הלכה שאין לעשות כן כדי שלא ירגיל עצמו לפקפק במנהגן של ישראל

י"א) ערוך השולחן ס"ק י"ב וי"ג שכתב ביאור חדש במה שאומרים בשכמל"ו

[illegible]

גליון הש"ס

תשוב' ד"ח לא כ"ו
ור"ת פ"י וכו'. הר"ה ל'
חכם אחד שכן מסופר
שהיה ממדרש הנחומה
מפרש כל:

תורה אור השלם

עֲנִידִי: (חברים 1, ח)

בין תפילה לתפילה. בין של יד לשל יד
על הראש: להנחת דגש יד מוחליל
גומר את המעשה: לא סה. אין מנח
מברך שתיים. מדשלם רב חייל: סה
הל של ראש אלף חזר על דבר

לראשון: עבירה היא בידי
עליו מעבירי המלחמה. כד'
בפרק משום מלחמה (פוסט מד): הירא
דך הלכך מעבירות שצדו: והיו.
משמע שמים כל זמן שיהו בין עיניך
יהו שמים כל זמן שאותן של ראש
מונחים ¹⁰ אותן של ד גמי מונחין
אלמלא דראש ¹¹ חלין ברישא: תפילין.
שהניחן קודם עמוד השער מבדק עליהן
משמע הנחתן משמע זמן הנחתן
לדאמר בפרק קמא דברכות (דף טו):
ב"ש: אחרים אומרים משילהם חציר
¹² מרחוק ד' אמות ואומרים הם
לתפילין כאחרים כלומר להנחת תפילין
¹³ כאחרים: שמו יאבדו. אם ישאם
ידו: מניחם. בראשון: ממשמש בדו.
דהוי כאלו מניחן: שתכלה רגל מן
השוק. לאחר שתסהה: מודים חכמים
¹⁴ דרבי יעקב שאם חצין בר אין
חזרו ומניחין. ¹⁵ ללילה לאו מן תפילין
הוא דלאמר לקמן: מצוה בדו
באורא. תפלת ערבים כ"ר יעקב: ¹⁶ לא
¹⁷ חצין. אם מונחין ולא מניחם אף חלוצין:

לדרך-ומתיירא שמא יאבדו כ
ועד מתי מניחן עד ישתק
מן השוק וחכמים אומרים
שאם חלצן לצאת לבית ה
שוב אינו חוזר ¹⁷ ומניחן אמר
ורבה בר רב הונא מצלו ביהו

של ראש צמח שהיא חולה ושל זרוע
שפיר צמח שאינה עלה ויורדת דד
ההרעוה שמסובבת בקשר העשוי
טבילה ש"מ קשר של קיימא הוא. מ"
וסח בין עוף לעוף שחור ומבדק ומ"
הן אצל החם שאם ירעה ישחוט ואם
שניה כדמוכה צפרק בא לו (ויחם ד
שחומם הפקודים קורא על פה ופרו'
כיון דיכול לטטור עצמו מצרחה שניה
שואל עוף לשחוט לא תשוב הפסק מיד
רב יהודה שחט חיה יכנסה ואח"כ יא
רב צרחה היין לשהיה ומיחא ואם ישה
לכסוי אמרנו צפרה כסוי ואם ישה (ה)

סח מבדק אחת בין של יד בין של
מבדק אחת ¹⁵ לשל ראש מבדק על מ
דחפילין ¹⁶ מ"ר • **עבירה** היא ב
מלא אדרסה מזה ושכר ברכה וזה ל
היא בידו. מ"ר: **וקשרתם** ¹⁷ (יחזקאל
והניח של ראש דאין מעבירין על ה
ואח"כ מניח של ראש ומפרש ר"ת
ומתנה בחק תחילה ואח"כ של ראש
משום דשל יד מניח תחילה ואח"כ
לדענין משמוש איירי דאמרין לקמן
משום דפגע בהו ברישא ואין מעבירי
הונא מעולם דהא אמרין בפרק בת
במועד קטן (דף א.) דכי נח נפשיה
מכל תלמידים דרז כדמשמע בפרק
משכים קדם היום ומתעטף לצניית
יכול לגדך אף על פי שיש לחלק
מדמי חפילין לצניית לענין משמוש
דב יעזב וחכמים סבירא להו

ש דסיפר קודם ¹¹שיינע אומן
היינט: מצות תפילין, דעשט
אלס על של יד צנזר. סח
ן תפילה לתפילות ולא מרך

אמר רב חסדא סח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך סח אין לא סח לא והא שלח רב חייה ברירה דרב הונא משמיה דר' יוחנן על תפילה של יד *אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין על תפילין של ראש אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין אביי ורבא דאמרי תרוייהו לא סח מברך אחת סח מברך שנים תנא סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו וחוזר עליה מערכי המלחמה תנא כשהוא מניח מניח של יד ואחר כך מניח של ראש וכשהוא חולץ חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד בשלמא כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש דכתיב וקשרתם לאות על ירך והדר והיו לטוטפת בין עיניך אלא כשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ חולץ של יד מגלן אמר רבה רב הונא אסברא לי אמר קרא והיו לטוטפת בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שנים ת"ר תפילין מאימתי מברך עליהן משעת הנחתן כיצד היה משכים לצאת יצחן וכשיגיע זמן ממשמש בהן ומברך עליהן החמה רבי יעקב אומר עד שתכלה רגל עד זמן שינה ומודים חכמים לר' יעקב סא או ליכנס לבית המדרש ושקעה חמה רב נחמן הלכה כרבי יעקב רב חסדא באורחא איכא דאמרי אין הלכה כר' יעקב והא

מקן שאינה עולה ויורדת פירוש חולה כמו אולא דעפשות
יש לפי שם קושרים ראש הרעוה בלמע 11 בוז שאינה יכול
שמה שהרעוה (12) נמחרת בקשר ועולה ויורדת ומדקאמר כשא
: סח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך. מכאן מדקדקים
עברה היא יצדו כדאמרין הכא שחזר עליהם מערי המ
ילה לא ישחוט ומיהו מסתברא דכיון דיכול לפטור בברכה אח
(13) ובאלו נאמרין (פסוקים 12) דמן טעם ספר תורה וק
בגמרא (14) וייתי ספר תורה ויקרי ביה ומשני ר' שמעון בן
קרי לה ברכה שאינה נרובה ושמהא סח בין שוף לעוף כסח
דהוה (15) אטול ברוך ומידי דהוי נמי אברכה כסוי הדס דלמא
וט שוף ומשמע הדס דלון ריך לחזור ולברך וכן כשאלם
סח לחזור ולברך כשסח אחר (16) כמו כן היה זקוק למכור
(17) דנקטר בברכה אחת. סח מברך אחת

אשם סם מבצר שמים להניח תפילין בשל ד' ועל מלכות תפילין
 סם תפילין שזו היא צרכתו סם מבצר ב' ^ל לשל ראש להניח
 וי' וחדור עליה מערבי הו' חסד. ממוך פירוש הקונטרס מש
 ו' סם בין תפילה לתפילה ולא בדרך על של ראש ^ל על מל
 ת על דרך וחדור והו' ל' מוספת בין עיניו. מכאן קשה לפירו
 נות דלומר שמע מינה עברי דרעא אטוטפתא אסור כשפוגע
 נות והשתא מאי איריא משום דאין מעבירין על המלות חיי
 ווס ר' מנחם בשם רב האי גאון דאירי בשעה שחולץ תפילין
 למעלה דל"כ כשכח להניח תפילין היה פוגע בשל ראש
 ראש לסיק דרך להניח בתוך החיק של ראש תפילה ואח
 דאם חייב לשממש בתפילין בכל שעה ושעה קל וחומר מזה
 על המלות. מ"ר: **אמר רבה רב הונא אסברא** ל' רב
 אל דקדושין (קד עב:) דביום שמת רב יהודה נולד רבא ורב
 ורב יהודה קאמר התם גברא רבא כרב יהודה ליכא הכא
 גמרא דכמות (קד קי.) מ"ר: **וכשיגיע** וזמן ממש
 כשיאר היום אין דרך להסיר דלוקא כלי לחזור וללבוש
 בין תפילין ללבוש השמשים מלוה כדלוקא ר' מנחם
 ולבדק. מ"ר: **רבי יעקב אומר עד שותבא ר' מנחם** מן הה
 לילה וזמן תפילין אלף חצינין לשמא ישו בכו ועבר רבי ענה

אם היה צריך להחזיר ולקשור בכל יום
גם הנחה עד קשורה דהכא מפרש ר"ת
שדקו וממלמנו בראשו כמו שליח קשורה
יהי ממש היא וכמו ¹⁰ קשורה צי כלכל
ולחזור היינו אלוהי הנה ליה לחזור

מִשְׁמַע קִשְׁיָה וְעַד שַׁעַת הַנְּחִיץ יָדָיו
מִפְּרִים כְּחֹבֶבֶן כֵּן וּמִסְתַּחֲבֵר כְּדֹבֵר
ר"ת חֲתִפְלִין שֶׁל רֹאשׁ וְכִדְבָּרִי רִבּוֹ
אֲלֵיּוֹ חֲתִפְלִין שֶׁל יָד דְּכֹחֵב בְּשָׁל יָד
וְקִשְׁרָתָם לֵאמֹר עַל יָד דְּמִשְׁמַע דְּכָל
שַׁעַת שְׁמִיָּה חֲרִץ לְקִשְׁיָה ^(ז) חֲדַע
לְקַמֵּן (דף ה') דִּרְשׁ ר' נָחֵן הִנֵּחַ
שֶׁאֵמָלֵךְ מִדְּכֹחֵב וְקִשְׁרָתָם וְכִחְבָּתָם
מֵה כְּחִישָׁה יִמְצֹן קִשְׁיָה יִמְצֹן
וְכֵן דְּכִשְׁרָתָם חֲרִץ הִנֵּחַ חֲבָלֵי

היה מכניס צרוע אם כן היכי דייק

[illegible][illegible]

הונא שכיב קודם רב יהודה כדמוכח
ורב הונא ^ה היה גדול בחכמה ובמניין
ש בהו וימברך. מכאן נראה כשאדם
וילהתעטף ולגבר דכיון שממשמש צו
לחלק דצפרק החכלה (לקמן דף מג.)
זוק וחכמים אומרים עד זמן שינה.
התחלה טפי מדרבנן. מ"ר:

יבוא

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה-

תלמוד בבלי <עוז והדר> - לג מנחות תלמוד בבלי עמוד מס: 81 הודפס ע"י אוצר החכמה

ראשון ונקבר ביום טוב שני אי אמרינן תרווייהו כהדדי דאורייתא אינו דוחה אבלות יום טוב שני ואי אמרינן בחדא מינייהו סגיא דוחה.

תשובה מה שאמר דגרסינן במועד קטן דיום מיתה ויום קבורה דאורייתא לא נאמר כן בשום מקום בגמרא. אלא שהגאונים ז"ל אמרוה וכמה מגדולי חכמי ישראל נחלקו עליהם ואמרו דאין שום אבלות דאורייתא ואנינות בלבד הוא דאורייתא מדכתב (ויקרא י') ואכלתי חטאת היום וגו' ויש להם בזה ראיות רבות על מה שיסמכו ואין זה מקומן לפי שיאריך הענין. ומכל מקום לענין מה ששאלת אף לדעת הגאונים ז"ל דוקא יום מיתה וקבורה כהדדי הא זה בלא זה לא ותדע לך מגרסינן בריש פרק קמא דכתובות (דף ג' ב') היה טבחו טבוח ויינו מזוג ומת אביו של התן א: אמא של כהן מניסין את המת לחזר ואת החתן ואת הכלה לחופה וכו' בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי משתה ואחר כך נוהג שבעת ימי אבלות. כלומר מכניסין את המת לחדר ואינו נקבר עד יום המחרת אלמא מדבועל בעילת מצוה בעוד שהמה בחדר אלמא לא חל עליה אבלות דאורייתא ואם איתא דיום מיתה לבד אפילו בלא קבורה דאורייתא אסיר היה בתשמיש המטה וכן יום קבורה דאורייתא לא היה נוהג לכשיקבר שבעת ימי חופה שאין שבעת ימי חופה דאורייתא שידחו אבלות דאורייתא דלא עדיפי משמחת יום טוב שני. אלא שאפילו לדברי הגאונים ז"ל יום מיתה ויום קבורה דוקא אמרו וגם כן תמצא לרב אלפסי ז"ל בפרק אלו מגלחין שאין יום קבורה לחוד דוחה יום טוב שני עד שיהא יום מיתה ויום קבורה שכן כתב מאן דשכיב ליה שכבא ביום טוב שהוא יום טוב אחרון או ביום שני דעצרת נוהג בו אבלות דהוא יום מיתה ויום קבורה עד כאן לשונו ונה פשוט.

קנו ולענין ארבעת מינין שבלולב שאמרת דקיימא לן לולב אין צריך אגד ויכול לישלן כל אחד ואחד לעצמו וכדאמרינן רב חנן בר אבא דביש לו אין מעכבין זה את זה מי מברך על כל אחד ואחד או לא.

תשובה אין מברך אלא ברכה אחת על כולן דארבעתן מצוה אחת הן ואין מברכין על מצוה אחת על כל חלק וחלק ממנה ברכה בפני עצמה ואפילו תפילין של ראש ושל יד שהן שתי מצוות ואין מעכבות זו את זו כיון שאפשר לכלול שתיהן בברכה אחת אף על פי שמניית את של יד והאחר כך מניה את של ראש הסכימו קצת הגאונים ז"ל והרב אלפסי ז"ל מהם שאין מברך על שתיהן אלא ברכה אחת וכדבריהם אנו נוהגין כל שכן בארבע מינין אלו שהן מצוה אחת.

קנו וכו' ששאלת מפני מה אנו אומרים על גזילת לולב ואין אנו אומרים על לקיחת לולב כלשון הכתוב ולקחתם לכם.

זו אינה שאלה שאין מקפידין בלשון כל שאנו שומרים הענין שאם כן שאל למה אנו אומרים על

תשובה קרוב אני בעיני לומר שאם ירדו להם בלילה שאינן אומרים הלל הגדול כלל לפי שאין מתחילין להתענות אלא מעמוד השחר ואילך שזהו עיקר תעניות שבבבל ואף על פי שקבלוהו מבערב וירדו להם הגשמים לאחר שקיעת ההמה או לאחר צאת הכוכבים אין זו התחלה ואם מפני שהכתוב אומר (דניאל י') כי מן היום אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך אפילו כן אין זו התחלה שאם כן אפי' קבלוהו קודם ליום או יומים וירדו גשמים באמצעותו אומרים כן. אלא לא אמרו אלא כשהתחילו ממש.

קנו ולענין מה שאמרו בפרק הרואה (דף פ"ב ב) כי מיתער לימא הכי וכי שמע קל תרנגולא לימא הכי וכן כולם ושאלת אם צריך ליטול ידיו תחילה כיון שצריך להזכיר את השם בברכות אלו או אפילו בלא נטילת ידים. ואם איתא עבור לכולן היה לו ליטול ידיו ולברך כן והיה להם לומר כי מתער משי ידיה ומברך אשר קדשנו וכו' והדר מברך המעביר חבלי שינה מעיני. אלא אין נטילת ידים עד לאחר כל אלו שהדברים אמורים על הסדר ועל סדר כעשה האדם משהוא נעור וזוקף ולובש ונועל ונוטל מים לידיו ולהרחצת פניו וסתם ידים אינם פסולות לברכה ותדע לך שהם אמרו הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח ואף על פי שהוא צריך לברך על הפירות ברכת הנהגין וברכה אחרונה ולא תקנו נטילה אלא לסעודה ורחיצה ונקיות לתפילה וקרית שמע. ומכל מקום מסתבר ודאי שאדם ישן על מטתו ערום והידים עסקניות גרועות הן מסתם ידים וחזקה מטונפות הן בגניעת בית הסתרים ופסולות הן להזכרת השם אלא שאינו צריך לנטילת ידים אבל מנקה ידיו ברחיצת מים או בצרורות או בכל דבר דמנקה ואחר כך עושה צריכין אלו ולבסוף נוטל את ידיו והרב רבי יהודה בר ברזילי ברצלוני ז"ל כתב דלא למימרא שצריך לכוף כל זמן שעושה כך אלא בעת שזמן העולם בכך ואף על פי שלא נהנה בהן עכשיו זולתו נהנו ולדידיה נמי הגיע זמן חדוש זה ולעולם הוא אסור לברך עד שירחץ ידיו משום שנאמר (עמוס ד) הכון לקראת אלהיך ישראל.

קנו שאלת צבור שטעו ביום המעונן והתפללו וברכו על ספירת העומר. לחזור ולהתפלל אינן צריכין משום טירחא דציבורא ספירת העומר איכא טירחא ואינו חוזר או דילמא ספירה דבר מועט הוא וטירחא ליכא וחוזר.

תשובה לא מן השם הוא זה דאפילו איכא טירחא חוזר דהיכי לימא היום עשרה ימים לעומר ואינן אלא תשעה כי אותו יום תשיעי הוא ולא עשירי עד צאת הכוכבים והמדקדקים אינן סופרים בימי הספירה עד צאת הכוכבים וכן ראוי לעשות.

קנו שאלת זה לשונך הא דגרסינן במועד קטן יום מיתה ויום קבורה מדאורייתא אי

אמרינן תרווייהו כהדדי מדאורייתא או דילמא בחד מינייהו סגיא ונפקא מינה למי שמת לו מת ביום טוב

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה-

הילכך אם סם והסית דעמו צריך לחזור ולבדוק גם להניח. [ח] וכן אם מניח תפילין של ראש לבדו יבדוק שחיס. וכן משמע לישנא דחוזר ומבדוק שחוזר ומבדוק חותה ברכה שצריך כצד. אלא שהמקשן לא הציג דבריו והיה סבור דקאמר שמבדוק ברכה אחרת ופריך לה דלפילי ולא סם [ננין] מבדוק על של ראש על מצות ומיירא אביו ורבה דהא דקאמר סם חוזר ומבדוק היינו שחוזר ומבדוק [לאותה] ברכה שצריך כצד מלמד הברכה שמתקנה לה לשל ראש. [ט] וכן כתב בה"ג וכן כתב רב עמרם ז"ל בסידור ברכות שלו. וכן בספר הש"י וכן בלקח טוב. אבל הרי"ף כתב כפירוש רש"י וכן רב האי גאון וכן רב אחא משכנא [י] ורוב הגאונים הסכימו על שמי הברכות ואפי' הייתי מבדוק ברכה אחת בילדומי כי כן שמעתי ממורי אחי שאמר [ב] משום (רבו) ה"ר שמואל מאיברא

ואם נשטמו ממקום הנחמן. ג"כ כוונתו דאם לא נשטמו ממקום אע"פ דחייב למשמש בהן שלא יסיד דעתו מזה א"צ לברך על אותו משמוש ודלא כדמשמע מפרש"י וגמ"י דאפילו מצאן

הגהות הב"ח

במקום חייב לברך עליהם כשמשמש בהן לפני היסח הדעת. גם הרי"ן ז"ל בפ' לולב וערבה התחבט ע"י ומסקנתו דאין לברך אלא א"כ נשטמו ממקום הנחמן כג"ל מרב"י ע"י עלי:

רש"י ונ"י

כל זמן שמוניח. ואפילו חולץ ומניח מזה פעמים ביום: דלא עביד כשמתחיה. אלא כל [אימת] דמנת תפילין מבדוק: דממשמשי בהו. דק"ל חייב אדם למשמש בתפילין כל שעה ק"ו מ"ק פס"ק דיומא:

מערני יום טוב

דף ס' פשיטא מלתא דמבדוק שמי ברכות דגרסינן התם כי מנת תפילין אדרעיה לימא ברוך כו' להניח ארישא לימא ברוך כו' על מצות ואין נראה לומר דמייירי בסם דוקא דהא במנין הברכות דמבדוק להו ככל יום קא עסיק התם וממיהני דהתוספות דהתם דמו פירש"י דהכל משום דדוקא לומר דלא הולכר שמי ברכות דלהניח ועל מצות אלא בשבת ועבר עבירה ולא דחאו מלאי עמלא דגמרא מנקיט ואילו להני שמי ברכות במנין הברכות דככל יום אבל על רבינו אין לתמוה דלא הוכיח מהא דהרואה אפשר וקריב לשמוע שלא היתה נזכרת וכו' וכמו שכתבתי זה שם בד"ח סעיף ע"ו: [ג] ב"א אימת דממשמשי בהו. פירש"י דק"ל חייב אדם כו' בפרק קמור דיומא ואיתא נמי בפרקין

דברי חמודות

בשכמל"י לך כתב דחמדי אפי' בענין זה אומר בשכמל"י אחר הברכה שניה אלא דלא כשם צריך שיזכיר בלומרו בשכמל"י על ברכה דלהניח שחוזר ויברכה: (נח) ב"א אימת דממשמשי בהו מברכי. וכתב רמ"א דאם ממשמש בחד מהם מבדוק כמו שמניח תפלה אחת כנסוף הס' דלקמן: (נח) פירש"י ר"י בשבחי ממשמשי בהם דהחזירין דמקובין וכו'. דלא כפרש"י שגראה מדבריו שאע"פ שלא נשטמו ממקום מבדוק עליהם כל זמן שמשמשם בהם ואע"פ שכן נראה ג"כ מדברי החס' וסב"ח ונימוקי יוסף מ"מ פסק הש"ע כדברי ר"י ורבינו ונראה לי משום שכן נראה ג"כ דעת הרמב"ם ואע"פ שצ"כ כתב שיש לפרשו ג"כ שדעתו כרש"י מ"מ נראה יותר שיש לפרשו דדעתו כר"י וגם הטור ורבינו ירוחם כתבו כר"י וכתב עוד הטור בס' ח' ד"ל דהא דכל אימת דמשמשם בהו מבדוק היינו כשזו ממקומם ולא ידע שלא היה במקומם אבל אם היוצא ממקומם אדעתא להחזירם מיד לא היה צריך לבדוק ולזה דעתי טובה ונתחל עליו הב"י מהא דלחמ"ן פסק לולב וערבה רבא לא עבד כשמתחיה אלא מקדים וקאי ועי"ל לביא הכסא ונפיק ומשא ידיה ומנת תפילין ומבדוק ובי איצטריך וימנא אחרתא עי"ל לביא הכסא ונפיק ומשא ידיה ומנת תפילין ומבדוק ובי דהסכים על דעת להחזירם מיד צריך לבדוק ה"ג נשטמו ממקומם דנראה שדינא שיה להסכים ממש דהא כל אימת דמשמשם בהו כשנשטמו ממקומם צריך לבדוק עליהם כאלו הוקרו ממש ע"כ ורמ"א ז"ל כתב כדעת הטור ודברי נגזר וכו' טעמו דלע"ג דנשטמו ממקומם דינא שיה להסכים ממש וכדברי הב"י אכתי לא דמי אלא להסכים על דעת להחזירם ולא שהיה מפסיק ביניהם בעשיית זכריו כההיא דרבא דהתם שאני שזיון דכשעת ההפסק לא חזי לתפילין הוי הפסק גמור וצריך ברכה אחרת כמו הפסקת הלילה דלפי' לחכמים מבדוק שחרית מיהא אבל במסור ארוח ע"מ להחזיר לשום טעם אחר ואיט מפסיק בין ההסרה להחזרה בענין דלא חזי לתפילין לא הוי הפסק לא בהסרה ממש וכ"ש בהשמיטה בעלמא ע"מ להחזיר וסעד לחילוק זה מהא דפ' מי שמתו סימן כ"ג גבי אס שיה כדי לגמור את כולה וע"ה עוד בסעיף דלקמן בשם הראב"ד ומה שיש להקשות על דברי רמ"א מדבריו דהכל ששאלתי צ"ח סימן ח' תמצא בס"ד לקמן במקומו בהלכות ציצית סעיף ס"ח וכתב בתשובת מהר"ק שער ר"ג ח"ל עוד בקשתיו האודער דעתך הרחבה בענין מי שמניח תפילין של יד וצריך עליה בעוד שהוא מהדק הרצועה על זרועו ובתחלת ההידוק נפסק הקשר של יד והולך לעשות קשר אחר אמנם לא הסיק דעתו ועשה קשר אחר האם יצטרך לחזור ולבדוק על של יד אחר שעשה הקשר החדש וחזר והניח תפילין של יד או לא ע"כ ולא נכתבה התשובה שם ומסקי' הב"י דשאלה דשאלה היא דוקא כשנפסק בתחלת ההידוק כיון דאכתי לא הויא הנחה נמנא דברכה שצריך תחלה עדיין לא חלה על שום מצוה וכיון שלא הסיק דעתו ממנה חילא שפיר על הנחה שניה ולזה הדעת טובה שמאחר שלא הפסיק בדבר שאינו מענין התפילין חלה על ברכה ע"כ וזה לשטח של הב"י דבחוץ ע"ה להחזיר צריך לבדוק הלך אי הוה עברת דירק נמנא דפשיטא דחוזר ומבדוק וכו"כ כ"ה דהא לא רמ"א שפסק כהטור דאין חוזר ומבדוק בחולך ע"מ להחזיר וכל לפרש השאלה אפי' בכה"ג נמי ותפשוט נמי דאין צריך אף בכה"ג וקשיא על רמ"א שלא הגיה בש"ע על מה שדקדק הפנים לכתוב בתחלת ההידוק וכתב עוד ב"י שזמא כתוב באורחות חיים כלשון הזה כתב הראב"ד בתשובה שאם הותר של יד קודם הנחת תפילין של ראש מהדקן ואי' לחזור ולבדוק עליהם אבל אם הניח של ראש ואח"כ הותר של יד מהדקן ומבדוק עכ"ל וגם על זה אני תמה שזה נראה סותר סברתו של הב"י כמ"ס דאם נפסק אחר שנתהדק דחוזר ומבדוק לפי שטתו ואילו הראב"ד מנריך דוקא שהניח של ראש ג"כ אחר ההידוק ותקיעה למח הטור ורמ"א וקושא ו קשה גם בש"ע דכתב דברי מהר"ק דבתחלת ההידוק הוא וכתב ג"כ ללשונו זה של הראב"ד:

לעוטפות וגו', ובגמרא [מנחות ט, א] אבי ורבא דאמרי מרזייהו לא שח מברך אחת, שח מברך שמים. ופירש רש"י [ד"ה לא שח] לא שח מברך אחת על של יד ועל של ראש והיינו להניח תפילין, ואם שח בין תפילין של יד לשל ראש מברך עוד על מנחת תפילין על של ראש, והרי כאן שמים עם להניח

שצריך על של יד. ור"מ [פוסקות שס ד"ה לא] פירש אם לא שח מברך אחת דהיינו על מנחת תפילין על של ראש מלבד מה שמברך להניח על של יד, ואם שח חזר ומברך על של ראש שמי ברכות להניח ועל מנחת, ולא שצריך מה שצריך כבר להניח על של יד. ופסק השו"ע כרש"י, ורמ"א כתב שמנהגו כר"מ. והרא"ש [ה"ק, תפילין סימן יד] נתן טעם לדברי ר"מ שמסביר הוא שצריך מיקון הברכות כך

היתה, מתחלת הנחתה תקנו להניח וקאי נמי על של ראש, וכשמניח של ראש מברך על מנחת שזו היא גמר המנחת, הלכך אם שח והסיח

[ס"ק ד] לא עיין סימן כ"ח [פעיף א]: ח תפילין. הלמ"ד בדגש [לחם תמדות דברי תמדות ה"ק, תפילין אות נד]: ש ע"י מצות. כפת"ח תחת הוי"ו, דהא לא קאי רק על של ראש לחוד כדאיתא סימן כ"ו [פעיף ב]. ואפילו לפי מה שכתב העור דקאי ג"כ על של יד, מכל מקום אני נוהג לומר

כפת"ח דשניהם כחדא חשיבי, עד כאן דברי ל"ח [דברי תמדות ה"ק, תפילין אות נה]. וכן נראה לי, דהא פסקינן בסוטה דף מ"ו [פ"א] דרבי יהודה דאסור לברך על המנחת על שנים כאחד, אלא על כרחך שניהם כאחד חשיבי. ועוד, מצינו בקרא [תהלים יט, ט] מנחת ה' ברה, וקאי על כל המנחת, מה שאין כן כשיאמר מ' לא אחי שפיר לאידך פ' ברוך שם כבוד

מלכותו לעולם ועד. משום שפסק ברכה לבטלה כמו שכתב סימן ר"ו [פעיף ו]. יא להעביר. כיון דכתיב בקרא דיד קודם, מה שאין כן בפעיף א' גבי ציית ותפילין:

הגהות רעק"א

(ו) (שי"ט ב"ה) ויברך להניח. מה שהקשה נאליה רבה [פ"ק ט] למה אין מברכים בלשון דקרא, לקטור תפילין, עיין בשו"מ מהר"ט [מ"ב] חלק א"ח סימן ז': (ז) (שם בהגה) וכן פשוט המנהג. לכאורה יש תקנה ללכת מידי חשש ברכה לבטלה, דכשעל דמברך להניח יטוון אי הדין כרש"י [מנחות ט, א] ד"ה לא שח] אינו מכין לפטור בזה הברכה לשל ראש, ואז ממילא שפיר מברך על הראש מנחת תפילין. ואם הדין כחוספות [שם ד"ה לא] דמגיע על הראש ב' ברכות, אני מכין להוציא בברכה דלהניח גם של ראש. אחר זאת הראו לי דבספר אליה רבה [פ"ק ז] הניח בשם עולם תמיד [פ"ק ז] דיכין בברכה להניח שלא לפטור בזה של ראש, ובאליה רבה השיב, דל"כ לשטת חוספות יטעך לברך על הראש ב' ברכות, ואחרי שגם להק' רצונאם היקוד שצידו לבין שלא לפטור בזה של ראש, וכאשר נראה לעג"ד דיש לזמנו לדינא דסימן קע"ד [פ"ק ז] דיכין בברכה להניח נכונים דבריו דיכין בדרך הנאי, וכההיא דסימן תפ"ט כמג"א [פ"ק ז]. ואפשר דגם לר"ח אם יכוון הוי כסת, צריך ב' על של ראש, ועיין: (ח) (שם ב"ה) אם פגע. דוקא פגע, אבל הניח הראש חמלה אין צריך להסירו, ט"ו סימן תפ"ט ס"ק ד':

אדעתין לברך ב' ברכות על של ראש כשחש ביניהם אחר ששל יד כבר מונה, וכן כשאין לו אלא תפילין של ראש כמו שכתב סימן כ"ו סעיף ב', והיאך יאמר ב' פעמים וצונו על מצוה אחת, ומאי שנא מכמה טליתות של ציצית אם לכשם בבת אחת דמברך רק ברכה אחת כשלא הפסיק ביניהם [לעיל סימן ח סעיף יב], וכאן יברך ב' ברכות לבר להניח שצריך כבר על של יד. וקושיית חוספות דברכות ס' ע"ב ד"ה אשר כו', שדוחק לפרש שם כי מנהג אדריעה כו' ארישיה כו' בהפסיק. קושייתם פריך גמרא במנחות ל"א א' ומשני סח מברך ב' לא סח כו', ור"ל דבברכות שם חשיב סדר ברכות, וחשב נמי כמה ברכות נמצאו במצות תפילין כמו בתרומה ומעשר, כנזכר לעיל בהפסיק ביניהם. ולפ"ו לא פליגי גמרא דילן עם התוספתא הג"ל, וירושלמי [פ"ד] [פ"ה] דרמאי [הלכה ב] גבי תרומה ומעשר, וכן עם הוזהר כ"ו. כן נראה לי, וכן דעת ר' האי גאון ור' אחא משבחה [במסות ד"ה עבדין כפירוש רש"י [שם ד"ה עבדין ומנחות ל"א א' ד"ה וקשרתם כו': ר"ו סעיף ר': [י"ח] [פעיף א] אם פגע כו'. יומא ל"ג ב' לפירוש ר"ח שם [בתוספות ד"ה עבדין כפירוש רש"י [שם ד"ה עבדין ומנחות ל"א א' ד"ה וקשרתם כו': [י"ט] [פעיף ו] יברך כו'. כמו שכתב [יחזקאל מד, ל] להניח ברכה כו':

פרי מגדים

ומנחה, מה שאין כן מנחת תפילין פשוט, י ברוך שם. עיין מ"א. ובסימן ר"ו סעיף ו', והלבוש [פעיף ו] השמיט בשכמל"ו, עיין אליה רבה [פ"ק] (ט') [י], דעיקר כר"מ ולרובא אומרים בשכמל"ו. ויש להספק [אם יענה אמן אחר על מנחת בשומע מחבירו, דכסימן רט"ו [פעיף ד] אין עוין אמן אחר ברכה לבטלה, וזה שפך היא. ולענות אמן אחר עצמו,

רב, וישגיח עליהם שיהיו מתוקנין ושחורים, הבתים והרצועות, ויש למשוך הרצועות תדיר בשומן שיהיו שחורים, (ולא ימשחם בשמן דג הנקרא "פיטראן" כי הוא מדג טמא), ואם נתקלקלו התפילין, אפילו רק במקצת, או שנפסקו התפירות, יעשה מיד שאלת-חכם אם הם כשרים, וביותר יש לדקדק על הקרנות, ובפרט בשל-ראש שהוא שכיח מאד שמשתחקור ונעשו שם נקבים ונפסלו. וכן שכיח מאד שמחמת שנתישנו התפילין, נפרד קצת מהעור העליון של ראש ונפסל, וצריכין להשגיח על כל זה במאד, וכל הזהיר במצות תפילין לנהוג בהם קדושה, שלא לדבר בהם דברי הבלים ושיחת-חולין, מאריך ימים, ומובטח שהוא בן עולם-הבא שנאמר ה' עליהם (שנושאים עליהם שם ה' בתפילין) יחיו, ולכלל בהן חיי רוחי ותחלימני והחיינו, "תפילין" הוא לשון פלילה והוכחה (ולכן הלמד דגושה, למלאות חסרון השניה) כי התפילין הן עדות והוכחה שהשכינה שורה עלינו, כמו-שאמר הכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וגו' ודרשו רז"ל אלו תפילין שבראש, שיש בה "שיין" מהשם שדי, ולכן אין לכסות תפילין-של-ראש לגמרי עם הטלית

ב זמן הנחתן בבוקר, משיראה את חברו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ויכירנו, אחר שלבש את הטלית, מניח את התפילין, והא דמקדימין את הציצית לתפילין, משום דמצות ציצית תדירא יותר, שנוהגת בין בחול, בין בשבת ויום-טוב, ומצות תפילין אינה נוהגת אלא בחול, וקיי"ל תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם, ואם פגע תחלה בתפילין, אף-על-פי שהן בתוך כיסן, צריך להניחן תחלה, ואחר-כך יתעטף בטלית, משום דאין מעבירין על המצות דכתיב ושמרתם את המצות, קרי ביה את המצוות, מצוה שבאה לידך אל תחמיצנה

ג כתיב והיה לאות על ידכה (בפ' והיה כי יביאך) מדכתיב ידכה בה"א דרשו רז"ל דהיינו יד כהה זו שמאל, שהיא תשה וכהה ויניחה שם במקום שהבשר הוא גבוה, שנאמר ושמרתם את דברי אלה על לבבכם שתהא שימה כנגד הלב, ולכן יניחה שמה ויטה אותה מעט, לצד הגוף שכשיכוף הזרוע למטה, תהיה כנגד לבו. והא דכתיב בתפילין של-ראש בין עיניך קבלו רז"ל שאין זאת בין עיניך. ממש אלא כנגד בין עיניך ומקומה היא במקום שהשערות מתחילין לצמות, ונמשך מקומה למעלה עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס דהיינו שקצה התיתורא שלמטה, לא תהא למטה ממקום התחלת צמיחת השערות, וקצה המעברתא שלמעלה, לא תהא למעלה ממקום שמוחו של תינוק רופס. וצריך לזהר מאד שתהא מונחת במקומה הראוי. ואם מניח אפילו מקצתה על המצח במקום שאין שערות גדלות, או אפילו הניחה כולה במקום שיער אלא שהוא מן הצד ולא כנגד בין העינים, לא עשה את המצוה ובירך לבטלה. והקשר יהא מונח כנגדו מאחורי הראש למעלה בגובה העורף. שהוא סוף הגלגולת במקום שיער, שהוא כנגד הפנים ולא יטה לכאן או לכאן וצריכה שתהא מהודקת בראשו, והנה כשהבית עם המעברתא רחבים, קשה שתהא מהודקת כראוי, וצריכין לזהר בזה מאד

ד מניחין את התפילין מעומד, לא ינער את התפילין מן התיק משום ביוזי מצוה, אלא יקחם בידו, מניח תחלה של יד, וקודם שמהדק את הקשר, מברך להניח תפילין, (הה"א בקמץ והלמד של תפילין דגושה), ומהדק את הקשר ועושה ז' כריכות-על ידו, ואחר-כך מניח תיכף את של ראש, וקודם שמהדקה על ראשו, מברך על מצות תפילין (הוא"ו בפתח) ומהדקה על ראשו ואומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם וזו והטעם שצריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, הוא מפני שיש קצת ספק בברכה זאת, ומפני שיש ספק בברכה זאת, לכן יש גם-כן ספק אם השומע יענה אמן או לא על-כן נראה-לי כי טוב לברך ברכה זאת בלחש. לאחר שהניח של ראש, עושה ברצועה של יד ג' כריכות על האצבע האמצעי, א' בפרק האמצעי, וב' בפרק התחתון

ה אפילו אם אירע לו שהוציא מן הכיס של ראש תחלה, צריך להעביר על המצוה ויניחה מתוך ידו, ויכסה אותה באיזה דבר, ויניח תחלה של יד, דכיון דקדימת של יד לשל ראש הוא מן התורה שנאמר וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך, לפיכך אין משגיחין על העברת המצוה בזה

ו לא יהא דבר חוצץ בין תפילין לבשרו, לא שנא של יד לא שנא של ראש, ושערות קצרות, לא הויין חציצה, שדרכן בכך. אבל אותן המגדלין בלוריות מלבד שהוא דרך שחץ וגאוה ויש בזה איסור, יש עוד איסור משום הנחת תפילין, דכיון שגדולים הרבה הויין חציצה ז' יזהר בתפלה של יד, שלא יזיז הקשר מן הבית, (וגם כשהן בתוך כיסן צריכין לזהר בזה), והידיד של הקשר יהיה לצד הלב, המעברתא, אשר בה הרצועה תהיה לצד מעלה, והבית לצד מטה, ובשעת הדחק כגון איטר שהוא מניח בימין, ועתה אין לו תפילין אלא שאולין, ממי שמניח

ז מנחות ל"ו
ח לפירוש רש"י
הרמב"ם והרמב"ם
והש"ס והרמב"ם
ז מנחות ל"ו
ח לפירוש רש"י

הקב"ה (טז) להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח כדי שזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על יחודו ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו וישתעבדו להקב"ה הנשמה שהיא במוח וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות ובוה יזכור הבורא וימעט הנאותיו ויניח של יד (ג) [ג] (יז) תחלה (יח) ויברך (ד) [ד] להניח (יט) תפילין ואח"כ יניח של ראש ואלא יברך כ"א ברכה אחת לשתייהם: הגה וי"א לנך על של ראש (כ) על מצות תפילין אפילו לא הפסיק בנתיים (הרא"ש הלכות תפילין) (וכן פשט המנהג צנני אשכנז שמצרכין (ה) [ה] שמי צרכות (כא) * וטוב לומר תמיד אחר הצרכה השניה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד) (מהר"י בן חביב אגור סימן ל"ח): ו"אם (כב) * פגע בשל

שערי תשובה

לשם ש"ק יש ללשם גם טעם גדול קודם התפילין ע"ש: [ג] תחלה. ענה"ט ומי שנוהג להניח של יד מיושב ויש"ר מעומד כדעת האר"י וי"ל כח דרכי טעם שם כיון דלענין דינא נמי אין חובה לנך ברכה תפילין מעומד ולכן אינו ראוי להחמיר לנך מעומד שלדעת המקובלים הנכון להיות מיושב: [ד] להניח. ענה"ט צנני אשכנז מיימי מקרא דמצות ה' צרה. עין צהננה מוספות שנה ובשער יוסף על הוריות מ"ש שם דף כ"ו ובש"ס סימן כ"י סי' א' ע"ש: [ה] שמי צרכות. עין צה"ט. וכח צמחוק צרכה מי שטעה ויברך על תפילין של יד על מצות תפילין י"א. ואם הוא צנני אשכנז אס נזכר קודם ההידוק מצד להניח קודם הידוק ג"כ ועל של ראש מצד על מצות כ"כ מהר"ש ויעטורה. ובמכתם לדוד חלק עליו וכח צנני אשכנז אס נזכר קודם ההידוק יצד להניח ובש"ר לא יצד כלל ואס לא נזכר יצד כשמיים של ראש

לחזור דמי לנדר שגגה. וי"א צנונת שמה"ט לא היה האר"י מיו"ד ראשונים מפני שהם היו משכימים קודם אור הצוקר והוא לא רצה לנך למהכ"ז צנני תפילין. וא"ל הי"ל ללכת מזהכ"ז כשיאיר היום ויניח תפילין י"ל דלדח"י והי יגמרו הקהל צרכות השחר לכן מוטב לצטולי האי מקמי האי וכח המ"א וי"ל דלנך התרה. ועין צמחוק נחלת שנה פ' ו' (ובספר אליהו רצה מציא צנני כנה"ג דאפי' כשיש מצאות מוטפות יניחם צנני ויכסה התפילין. וכן משמע צמחוק מ"ע סימן נ"ט וצוהר פ' ואחמקן ופ' שלם לך): (ג) תחלה. עין הרמ"ע מפלנו סי' ק"כ וצמחוק דרכי נועם חלק א"ח סי' ג' שהאריך אס צרכות תפילין נרץ להיות מעומד: (ד) להניח תפילין. הלמ"ד דג"ש ל"ח. ועל מצות יש לנך הוא"ו צפת"ח ל"ח אוח כ"ו וכ"כ המ"א. אבל הע"ז כח צנני אשכנז ה"ו שיאמר הוא"ו צמחוק לשון רמ"ד דהי מציא צנני אשכנז של יד מוכח מזה דכ' מצות אס דאי ה"ו מצוה א' היו מעכבות זו אחת זו כדחנן גבי יציאת ד' יציאת מעכבות זה אס זה מפני שהם מצוה אחת למדון מזה גבי יציאת מצדן מצות אס יציאת צפת"ח מפני שהן מצוה אחת. וצמחוק מצדן מצות צמחוק לשון רמ"ד (ה) שמי צרכות. עין הלך"ט ח"א

ביאור הלכה

ותפילין וע"כ אס אינו זכיר בש"ק מוכרח ע"י זה ללשם צנני קודם התפילין הע"ג אבל אס הוא זכיר בש"ק יוכל ללכת כ"ו ע"י העליות קטן והע"ג יוכל ללכת ביהכנס"ם וכ"ש אס יצאה להטעם גם צנני צמחוק (מציאור הגר"א): * וטוב וכו'. עין צמחוק הגר"א שפסק בהמחבר וצמחוק רע"א כ' עלה שיכין בעת צרכה להניח אס הלכה כשיטת רש"י אס מוכין שלא ללכת בצרכה להניח על השל ראש והי זה כח ויכל לנך על של ראש וואין זה בכלל גורם צרכה שאינה צרכה דהא מוכרח לעשות כן מפני שפיאק דדינא ועוד טעמים אחרים כמו שכתב צמחוק [ח] וכבר קדמו העולם חמדי וכפי מה שיאמר הפמ"ג אס דצנני וצמחוק"ם משמע ג"כ שפסקים לעלה זו אף צמח"ג ראיית שפסקים ע"י ואין להנהיג כן ואולי טעמו כדי שלא ירגיל האדם אס עמלו לפסקק אחר מנהגן של ישראל שחמ"ס ע"פ שיטות הרבה מהראשונים: * פגע וכו'. ע' צמ"ד כן פסק הע"ז לקמן צמחוק מרפ"ד פק"ד דלא כצמחוק והעמיקו הגרע"א צמחוק וכן פסק הפמ"ג וכן מוכח לצמחוק מדברי הגר"א שם צמחוק סי' מרפ"ד שם צמחוק ס"ג שצ"ן שם על דין הרמ"א משום דאין משגיחין צמחוק ולא כח טעם הצמחוקים בעמלו [שהוצא צמ"א שם] ש"מ צמחוק אס עבר והיניח ש"ר אין נרץ לסלקו. וצמחוק"ם ראיית שפסק דלפסקו הצמחוקים משום דלכתחלה עשה עברה ועבר על מה שאמרו דכל שצ"ן עיניו היו שמים ע"כ נרץ עמה לתקן ולהניח כדן ולא נהירא דהלא צמחוק קי"ל דהש"י אינו מעכב של ראש הכי דעמ"ס קיים מה הש"ר מצותו רק דלא קיים המצוה כחוקה וא"ל דסלק הש"ר ויחזור ויניחו וקיים עמה כחוקה וי"א דהלא בכל רגע ורגע שהוא נושא התפילין עליו הוא מקיים מה מצות הש"י וצמחוק אין לנו לומר שיפסק עמה המצוה ממנו כדי שחמ"כ יקיים ויחזר מן המצוה וגדולה מזה אמרו צמחוק ל"ט ע"א דלנך הקטן ליינס ואין ממתינים בגדול עד שיצא ממדינת היינו ממתינים לא היינו מצטנן ע"י העשה בידים רק בגדר שג ואל חששה וכ"ש כלן שאין לנו לסלק המצוה בידים ממי שעושה אותה כדי שחמ"כ יקיים מן המצוה וזה אין לחלק בין שהייה מרובה לשהייה מועטת וראיה לזה מצמח"א סק"ג ואף שצמחוק אס"כ ראייה להיפך והוא צמחוק פכ"ו ס"ג צמחוק ועי"ש צמחוק הגר"א צמ"ד דמחלק בין ההייה לבימות משום דהאס שאפשר לט"א לדי דמיו חדל דגם ע"י כנר ערערו הפוס' צמחוקים [והוא צמחוק עה"ג סימן י"ב וצמחוק פ"י חלק אה"ע סימן ט"ו וצמחוק למצוה ל"ט סימן קצ"ו]. ועוד דשם הוא בגדר שג ואל חששה משא"כ הכא לעקור ממנו העשה בידים נראה דכו"ע מודים מה וגם ידוע הוא דהגר"א בעמלו הנהיג למהר בקידוש הלבוש ולא להמתין וכמו שכתב צמחוק. ע"כ נראה פשוט דהדין עס דמיט הע"ז וכמו שכתב הא"ר דמאי דהי הי וימחר להניח

שער הציון

(יד) ב"ח ושל"ה: (טז) גמרא: (טז) אחרונים: (יז) א"ר ודה"ח וארה"ח ע"ש שכתב כן בשם הרבה אחרונים ועיין בל"ש שהוכיח שהט"ו בעצמו חולק ג"כ על אחיו: (יח) א"ר: (יט) פמ"ג:

איש מצליח

הלכה, גם לאותם שאין מברכין, לא חשיב כברכה לבטלה. (מעין מ"ש בחולין מ"ט ע"א אינה מיכל אכלי ואנן מסתם נמי לא סתים. בתמיה) והכי מסתבר. והנהיג כן (באות מ) פסק שיש לברך ברכה זו בלחש, ואם שמע אותו חברו יענה בלבו ע"ש. ועי' בשו"ת יביע אומר (ח"א א"ח סי' כ"ט אות י"ד).

1. ולכתחילה יאמר קודם התפילה, ואם אי אפשר יאמר אותם אחר עלינו לשבח קודם שיסיר התפילין (כח"ח אות ל): 2. ואם ראוי לענות אמן אחר ברכה זו: הפמ"ג בא"א סק"י נסתפק בזה. ובס"י רט"ו בא"א סק"א כתב דמ"מ אין בזה לא תשא והוכח בבה"ל שם בסוף הסימן ע"ש. גר' כוונתו דכיון שעושים כן ע"פ פסק

הגהות ותיקונים: (א) וישעבר: (ב) קכ"ו:

עליו עד אחר עלינו ע"ש :

ח ודע שאפילו שהפוסקים דמ"ל מצות א"צ כוונה ט"מ והו' ודאי שיש לו לידע עיקר המצוה ומזההה ובתפילין אם לא ישים אל לבו ענינה כלל לא קיים המצוה והיה כמעשה קוף בעלמא וכן יכוין בהנחתם שצוה הקב"ה להניח ד' פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויצאית מצרים על הירוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח כדי שנוכח נסים ונפלאות שעשה עמו שדם מורים על יחודו ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים ובוה יתחזק באמונתו יתברך ולבטוח עליו בכל עניניו וישעבד להקב"ה הנשמה שהוא במוח וגם הדב שהוא עיקר התאווה והמחשבות ובוה יזכר הבורא וימעיט הנאותיו ויבין כי נברא רק להבליה וה לעשות רצונו יתברך וישלך על ה' יהבו וכד צרכיו ודע כי מד' פרשיות אלו נצטוו לקרות רק שני פרשיות שמע והיה אם שמע אבא קדש והיה כי יביאך א"צ לקרות וכך דרשו בספרי עד קרא חושבנכם לבניך שמע והיה אם שמע בשיטן ולא קדש וכי יביאך בשיטן וזה שחמצא לגדולים שכתבו לומר גם פרשיות אלו [עמ"ל סק"ו] אינו לא לחובה ולא למצוה אלא אהבה יתירה כמדת הצדיקים ולא באו אלא להורות דאין הכונה שאסרו לקרותם אלא שלא תייבנו לקרותם והרצוה יכול לקרותם ג"כ ואין מוחין בירו :

אוצר החכמה

י ויניח תחלה של יד ואח"כ של ראש ואפילו אם פגע בשל ראש תחלה בהכרח לו לעבור עליו אף שאין מעבירין על המצות וליקח השל יד ויניחו על היד ואח"כ יטול השל ראש ויניחו על הראש והמעם משום דכתיב והיו למוטפות בין עיניך ודרשינן [מנחות ל"ז]. מלשון והיו שהוא לשון רבים [רש"י] שכל זמן שיהיה בין עיניך יהיו שנים ואע"ג דאם אין לו של יד או שאין ביכולתו להניח על היד מניח השל ראש לבדו כמ"ש בסימן כ"ז והו' מפני שהן שני מצות וממילא שמוכרח לקיים אותה שיש לו אבל כשיש לו שנים גזרה התורה להניחה להשל ראש אחר השל יד ולכן לא משגיחין עד אין מעבירין על המצות ולכן אמרו חז"ל [יומא ל"ג]. שיהא האדם נזהר שלא יפגע בשל ראש תחלה כדי שלא יצטרך לעבור על המצוה :

י ובדבר הברכות הוה פלוגתא דרבנן דיש מרבתינן שפסקו לברך ברכה אחת על שתיהן ויש שפסקו שתי ברכות על של יד להניח תפילין ועל של ראש על מצות תפילין והאשכנזים נהגו כדעה זו והספרדים מברכים ברכה אחת כדעה ראשונה ופשטא דגמרא דמנחות [ל"ז]. דאמר לא סח בין תפלה של יד לתפלה של ראש מברך אחת סח מברך שנים משמע דברכה אחת לשתיהן פירש"י אמנם פשטא דגמרא דברכות [ס'] : שאומר כי מנה תפילין אדרעיה לימא ברוך וכו' להניח וכו' כי מנה ארישיה לימא ברוך וכו' על מצות וכו' מבואר שצריך שני ברכות וכן הוא בירושלמי ובסדרש תנחומא סוף פ'

בא ע"ש וכן פסק ר"ת ומפרש הא דמנחות דסח מברך שנים על של ראש לבדו ורש"י יפרש הך דברכות בסח והרי"ף והרמב"ם והרשב"א פסקו כרש"י והרא"ש והמור פסקו כר"ת [ולאו מוכן לר"ת דכסח מברך שנים על של ראש ולאך אפשר לברך שני ברכות על מלוא אחת וכבר נתעורר בזה הסהר"ל מפראג הציאו סב"ח וכתב דימשמש בשל יד וקאלי אחת בשל יד ולפ"ז צ"ח לו רק של ראש לא יברך רק ברכה אחת ע"ש ולא משמע כן מהר"ם ור"ל וכו' ממג"ל סק"ז וגם מלחמי בל"ז הגדול סי' תקפ"ב בשם הגאונים דמעיך הדיו היתם כל תפלה לריכס שתי ברכות להניח ועל מלוא ע"ש וג"ל דלהניח היא ברכה המלוא ועל מלוא היא ברכה תודה שזכנו ס' לעשות אות בינו ובינינו וזה שייך לשל ראש כמו שדרשו על קרא דוראו כל כו' כי שם ס' נקרא עליך ויראו ממך אלו תפילין שבראש ולפ"ז ח"ט וזו"ק] :

יא וכתב רבינו הרמ"א שכן פשט המנהג בבני אשכנז שמברכין שני ברכות ושוב לומר תמיד אחר הברכה שניה בשכמל"ז עכ"ל משום חשש ספק ברכה לבטלה כמ"ש בס' ר"ז דכשהוציא שם שמים לבטלה יאמר בשכמל"ז ע"ש ואינו מוכן כלל דממ"ג אם הדבר טרופה בירידי דלכן יאמר בשכמל"ז למה לו לברך שהים נברך אחת כדין כל ספק ברכות ואם הדין ברור בירידי א"כ למה לו לומר בשכמל"ז ובאמת הלבוש השמים זה [וגם סב"ח סק"ק בזה והסמ"ע כתב שהוא לרווחא דמילתא ול"ע] ובפשוטו נכר לומר דבני אשכנז פסיקא דהו' דצריך שני ברכות ורק רבינו הרמ"א רפיא בידו ולשנות המנהג א"א וכן פסק בן ודפ"ז מי שלבו נוקפו יכול לברך ברכה אחת ושמענו שאיזה גדולים היו מהדרים דעטת אמן בין של יד לשל ראש והיו חושבים זה להפסק לענין לברך על של ראש לכל הדעות [ובב"י צלמנת חמס על מהר"ז בן חביב שנהג כן דמי מכריחו ליכנס בספק ברכה לבטלה ולהליל עלמנו באמירת בשכמל"ז ע"ש] :

יב ולענ"ד נראה דאמירת בשכמל"ז אינו ממעם ספק ברכה אלא ממעם אחר ואף שהפוסקים כתבו שהוא ממעם זה מ"מ המנהג נ"ל ממעם אחר דהנה כבר דקדקנו דאין אפשר לברך שתי ברכות עד דבר אחד וגם יש מי שהקשה על עיקר שיטת ר"ת שהרי שנינו בתוספתא דברכות פ"ז וכ"כ הרמב"ם בפ"א מסעשרות דאם מפריש תרומה ותרומת מעשר ומע"ש כאחת מברך ברכה אחת לכולן וא"כ איך יתקנו שני ברכות על שני התפילין [הגה"א סק"ז ומירוטו של סהר"ל ח"ט תמוז ע"ש] :

יג ולכן נ"ל דברכת על מצות תפילין היא ברכה הוראה כמ"ש מקודם בהיות מצוה זו הקשר הגדול שמקשר את ישראל לאביהם שבשמים לזה את מברכים ברכת הוראה להורות להש"י על המיב הזה ובהיות שעיקר הקשר הוא בפסוק שמע ישראל ולכן את אומרים בשכמל"ז כמ

[פמ"ג] ויעלה המליה על ראשו ודבר קשה הוא ובפרט לבחורים שאין להם מליה כמובן ולכן יש נוהגים שאחזין השל ראש אצל הראש ומברכין ותיכף משימין אותו על הראש והוא ג"כ סמוך לעשייתו ודע דכל זה לכתחלה אבל בדיעבד כשלא בירך מקודם מברך אח"כ כיון שמונחת גם אח"כ זמן רב [פמ"ג] וזה דומה למי שלא בירך המוציא קודם שהתחיל לאכול דמברך באמצע הסעודה וה"ה כאן אך צריך למשמש בהתפילין בעת שיברך המשמשו הוי קצת כהנחה :

מז דכתחלה אכור להפסיק בשם דיבור בין תפלה של יד לשל ראש ואם סח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך על של ראש על מצות תפילין והוא המברכין ברכה אחת על שתיהן ולהמברכין שתי ברכות מברך על של ראש שתיים כמו שנתבאר וכך יעשה ימשמש בשל יד ויחזק הקשר ומברך על של ראש שניהם דהוי כאחת על של יד מפני המשמוש ואחת על של ראש [מג"א סק"ו] כשם סק"ו ע"ט] והוא מטעם דמילתא דתמיה הוא לברך שני ברכות על דבר אחד וכבר בארנו בזה בס"ד :

יין והא דשיחה הוי הפסק היינו כשסח שלא לצורך ענין התפילין אבל כשסח לצורך התפילין אע"ג דלכתחלה יש לו למנוע גם מזה אם לא בדבר שמכרח להפסיק לצורך התפילין א"צ ברכה אחרת דכל שיחה שהיא לצורך המצוה שעוסק בה לא היה הפסק ואם שומע קדיש או קדושה בין של יד לשל ראש כתב רבינו הב"י בסעי' י' שלא יפסיק לענות עמהם אלא שוחק ושומע ומכוין למה שאומרים עכ"ל דלענין עניית קדושה וקדיש וברכו הוי שומע כעונה ולענין הפסק לא מקרי הפסקה ואם ענה קדיש וכו' י"א שחזר ומברך ברכה אחרת עד של ראש [מג"א סק"ו] וי"א שאינו חוזר ומברך דכיון שעליו חובה דבר זה לא גרע מסח לצורך התפילין [ט"ז סק"ח] וכן נראה עיקר [ומלשון הס"ע משמע דלעניית חזון ח"ל לספסיק חפילו כשמועס בעלמא ואלו לא חס להזכיר שסרי גם ברכו לא הזכיר ודו"ק] :

יח דבר טובן לכל שביון שברכת להניח שיך גם על של ראש ולא מיבעיא לאותם שאין מברכים רק ברכה אחת אלא אפילו לאותם שמברכים שתי ברכות מ"מ ברכת להניח שיך גם על של ראש ולכן יש למנוע ההפסק בכל היכולת ולכן כתב רבינו הב"י בסעי' י"א דאחר שקשר השל יד על הזרוע יניח השל ראש קודם שיכרוך ורצועה סביב הזרוע עכ"ל והמור כתב שכן נהג הרא"ש וז"ל אף שאיהי ס"ל דמברכין שתי ברכות ומ"מ אין אנו נוהגין כן וכתבו שהאריז"ל היה כורך הכריכות ואח"כ הניח השל ראש ואף שהוא ז"ל היה מברך רק ברכה אחת ובפשוטו י"ל המעם דכיון דהכריכות יש לעשות אח"כ הם ג"כ מהנחת התפילין ואין זה הפסק ועד

כמו שיעקב אביט ענה כן בעת שהשכמים אמרו שמע ישראל כדאיתא בפסחים [כ"ו]. וראיה לזה מלשון תפלין עצמה שכתב המור לשון פלילה שהן אות ועדות ככל רואינו שהשכינה שירה עלינו וכו' עכ"ל וזה פירוש דעל מצות תפלין כלומר על מה שהשי"ת התחבר אלינו אנו נותנים לו יתברך שבח והודיה על זה [עכ"י] שהביא מזהר פנחס אר"ש תפלין וכו' ברכה אחת לתרווייהו וכו' עכ"ל וכתב שי"ל דכוונתי דברכת להניח קאי אתרווייהו ולעולם צריך שתיים ע"ש ולענ"ד ודאי כן הוא שהרי בתו"ח [דפוס ווילנא ד' מ"ו] : אומר על קרא דאחת דיבר אלהים שתיים זו שמעתי וז"ל ובנין דמסימרא דימינא ושמאלא שתיים זו שמעתי [כל"ג] צריך לברכא עדיהו תריין ברכאין חד להניח על של יד וחד על מצות על של ראש ואם סח בנתיים מברך על של ראש שתיים אבל מסימרא דעד"א איתמר אחת דיבר אלהים [כל"ג] ולא צריך אלא ברכתא חדא וכו' עכ"ל ונראה דה"פ דמצר עצם הברכה על המצוה די באחת והוי עד"א תפארת זו התורה כדאמרינן בברכות ג"ח . והתפארת זו סתן תורה ורק מימינא ושמאלא שדם חו"ג צריך שני ברכות האחת גזירת מלך והוא גבורה והשנית תוראה על ההתקשרות והוא ימינא חסד ודו"ק" :

יד תפלין הלמ"ד ברגוש דשרשו פלל כמ"ש בשם המור והיה צריך להיות בשני למדי"ן אלא שהרגוש ממלא חסרון האות כידוע ולכן באמרו להניח תפלין וכן על מצות תפלין ירחיק הלמ"ד כדין דגיש ויאמר להניח הה"א בקמץ שהוא לשון הנחה על היד כמו להניח ברכה אל ביהך ולא בפת"ח שהוא לשון עזיבה כמו אחיכם אחד הניחו אתי במקף ועל מצות בפת"ח תחת הוי"ו דהא לא קאי רק על של ראש בלבד וצ"ל לשון יחיד ואפילו אם נאמר דעל שניהם קאי הלא כתיב מצות ה' ברה מאירת עינים דקאי על כל המצות ומ"מ כתיב בפת"ח לשון יחיד [מג"א סק"ט] דכל המצות הם מצוה אחת כלומר שצונו הקב"ה וי"א שמברך על מצות בחול"ם ורק כשאין לו אלא של ראש בלבד מברך בפת"ח [ט"ז סק"ו] כשם חמיו] והמנהג כמברא ראשונה וכן הבריעו גדולי אחרונים [ח"ר וסגר"י ולב"ש ודס"ח] :

מז דבר ידוע דכל המצות צריך לברך עובר לעשייתן כלומר קודם עשייתן וסמוך ממש להעשייה ולפיכך לא יברך על השל יד קודם שהניחה על הקיבורת שהוא מקום הנחת התפלין כמ"ש בס"י כ"ז מפני שאינו סמוך להקשירה שהוא עשיית המצוה ולא אחר הקשירה דבעינן עובר לעשייתן אלא מניחה על הקיבורת ואחיו הרצועה בימינו ומברך ותיכף מהדקה שהוא הקשירה נמר המצוה וכן על השל ראש יברך קודם שמהדקן כראשו והייט אחר הנחה על הראש וקודם ההידוק [מג"א סק"ג] ולפ"ו צריך ליהדר שלא לגלות ראשו